

Sinteză asupra problemelor cu care se confruntă romii marginalizați din Baia Mare și recomandări de soluții

- A. Probleme cu care se confruntă romii din zonele marginalizate ale municipiului Baia Mare
- B. Câteva chestiuni generale ce trebuie să fie conștientizate în procesul de elaborare a politicilor publice pentru romi
- C. Recomandări punctuale pentru soluționarea unora dintre problemele identificate

Partea I din documentul

Analiza situației romilor din comunități marginalizate din Baia Mare în contextul politicilor privind dezvoltarea, locuirea și munca

Document de analiză și recomandări de politici publice rezultat din proiectul de cercetare „Muncă precară și locuire periferică. Practicile socio-economice ale Romilor din România în contextul relațiilor industriale și dezvoltării teritoriale inegale” PRECWORK

Iunie 2023

Comunitățile rome marginalizate din Baia Mare și recomandări de soluții la problemele cu care se confruntă

Text rezultat din Atelierul colaborativ PRECWORK, Cluj, 17.06.2023.

În 17 iunie 2023, echipa proiectului de cercetare *Muncă precară și locuire periferică. Practicile socio-economice ale romilor din România în contextul dezindustrializării și dezvoltării inegale (PRECWORK)*, s-a întâlnit cu reprezentanți ai unor organizații și instituții (pro)rome, din Cluj-Napoca, Baia Mare și București în cadrul unui atelier colaborativ.

La eveniment s-a reiterat nevoia de o colaborare mai strânsă între sfera academică/ cercetările științifice, și munca activistă sau civică de la firul ierbii. S-a observat, că persoanele implicate în proiecte de intervenție socială în comunități rome de cele mai multe ori oferă servicii de bază persoanelor care locuiesc la periferii adesea fără recunoaștere legală, trăiesc din munci precare și slab plătite, și nu beneficiază de îngrijire medicală, astfel încât condițiile lor de trai nu creează copiilor șansa de-a urma o altă traiectorie de viață. Organizațiile societății civice care implementează proiecte ce trebuie să urmărească și obiectivele și procedurile birocratice ale donatorilor, chiar dacă cunosc problemele comunităților rome marginalizate în ansamblul lor, nu au timpul, energia și distanțarea necesare derulării unor cercetări sistematice. Chiar dacă au și o imagine amplă asupra problemelor, zi de zi ele trebuie să se ocupe de efecte, să se gândească cum să le reducă, cum să crească un pic accesul romilor la locuințe, sănătate, educație școlară. Echipele de cercetători pot să se inspire din cunoștințele și experiențele lor, și la rândul lor pot să susțină munca organizațiilor civice prin îmbinarea cunoașterii acestora cu rezultatele unor cercetări care nu doar descriu probleme ci și identifică cauzele lor structurale și contextuale. Pe baza unei astfel de colaborări și prin îmbinarea celor două tipuri de cunoaștere se pot elabora și transmite recomandări către decidenții de la diverse nivele. Proiectul de cercetare PRECWORK și-a propus să facă exact acest lucru prin textul de față rezultat din discuțiile de la atelierul nostru.

Deoarece la atelierul nostru colaborativ s-au întâlnit persoane care își derulează activitatea de cercetare și cea civică în mai multe localități din România, discuția dintre ele a relevat că problemele legate de muncă, locuire, migrație, dar și educație școlară și sănătate cu care comunitățile rome marginalizate se confruntă, continuă să se reproducă peste tot în țară. Chiar dacă oamenii sărăciți încearcă din răspuțeri să își asigure resursele unui trai decent, apelând și la strategia migrației transnaționale ; chiar dacă organizațiile civice implementează proiecte de diverse feluri prin care oferă servicii educaționale, medicale sau de formare profesională; chiar dacă în orașele regionale economia s-a revigorat de pe urma reindustrializării creând locuri de muncă – viața cotidiană a multora continuă să fie marcată de lipsuri majore și să fie caracterizată de lupta pentru supraviețuire.

Cercetarea PRECWORK a identificat câteva dintre cauzele structurale ale acestor situații : veniturile mici ale celor angajați mai ales pe locuri de muncă cu calificare redusă sau celor care fac munci informale necesare dar slab apreciate de societate ; lipsa de locuințe în proprietate personală sau sociale, care să creeze oamenilor condiții adecvate de trai asigurându-le sănătatea, siguranța sau îngrijirea personală care la rândul lor facilitează accesul la educație școlară de calitate și la locuri de muncă decente ; lipsa de investiții publice în locuințe publice, servicii medicale și școlare sau protecția mediului, astfel încât cei cu venituri reduse, fără acces la serviciile private din diverse domenii, devin excluși de la resursele necesare unui trai adecvat ;

rasismul instituțional și cotidian/interpersonal care stigmatizează și inferiorizează persoanele de etnie romă și menține romii săraciți în condiții de ghettoizare.

Participantele și participanții la atelierul colaborativ PRECWORK au identificat (A) mai multe probleme concrete cu care se confruntă romii din Baia Mare (multe dintre ele menționate și în noua strategie locală de incluziune a romilor elaborată în 2022 și adoptată în primăvara anului 2023 de Consiliul Local), (B) chestiuni generale ce necesită abordări nuanțate în definirea politicilor publice pentru romi și (C) câteva recomandări punctuale pentru soluționarea problemelor identificate.

(A) Probleme cu care se confruntă romii din zonele marginalizate ale Mun. Baia Mare

- 1) Imediat după începerea dezindustrializării, chiar dacă procesul de pe urma privatizării și închiderii minelor și fabricilor s-a desfășurat de-a lungul mai multor ani, muncitorii romi necalificați sau slab calificați au fost repede disponibilizați. În multe cazuri, ei și-au pierdut și locuințele închiriate de la stat, sau – pentru a supraviețui – au fost constrânși să își vândă locuințele pe care înainte de 1990 le-au primit de la stat, ajungând în așezări informale sau noile blocuri de locuințe sociale.
- 2) Reindustrializarea orașului de la mijlocul anilor 2000, chiar dacă a creat locuri de muncă, în cazul romilor a însemnat o (re)încadrare în câmpul muncii prin locuri de muncă slab plătite fără asigurarea unei locuințe de la angajatori sau de la stat (precum s-a întâmplat în perioada industrializării socialiste) și fără venituri din care oamenii și-ar fi putut plăti o chirie privată sau achiziționa o locuință de pe piață.
- 3) În perioada socialismului de stat, diferențele salariale dintre pozițiile calificate și necalificate sau semi-calificate la locul de muncă nu erau majore, de aceea modalitățile distincte de inserție în industrii nu au produs inegalități majore. În economia capitalistă, în care competiția, calificările, valorificarea abilităților profesionale joacă un rol pronunțat, această diferență a devenit tot mai vizibilă și s-a transformat în inegalități tot mai mari.
- 4) Romii din Baia Mare care azi trăiesc în sărăcie, locuiesc la periferiile orașului, în fostele zone industriale, dintre care unele au fost foarte poluate și nu sunt ecologizate nici acum (Cuprom, Romplumb), în așezări informale sau în blocuri de locuințe sociale rezultate din transformarea unor fost cămine de nefamiliști.
- 5) Mulți adulți de etnie romă sunt angajați la compania de salubritate Drusal, la fabrica de mobilă Aramis care lucrează pentru IKEA, sau la Serviciului Public Ambient Urban subordonat Consiliului Local al Municipiului Baia Mare. Ei prestează munci grele, în trei schimburi, dar necalificate, iar salariile lor sunt la nivelul venitului minim pe economie. Astfel, chiar dacă sunt angajați, romii de la oraș nu își permit o chirie privată. De asemenea, în lipsa unui număr adecvat de locuințe sociale publice, ei continuă să locuiască în așezările informale, neavând șansa să facă economii pentru a-și cumpăra o locuință, și nefiind eligibili la credite imobiliare.
- 6) Separarea blocurilor de locuințe sociale aflate în administrarea Direcției de Asistență Socială (de pe străzile Horea, Luminișului și Grănicerilor) de blocurile cu apartamente din vechiul fond de stat și locuințe de serviciu (de pe străzile Melodiei și Uranus)

administrare de Direcția de Patrimoniu a contribuit la stigmatizarea locuințelor sociale și a chiriașilor săi, și la creșterea controlului asupra lor. Chiriașii din blocurile de locuințe sociale sunt și beneficiari ai serviciilor sociale, cu probleme de sănătate și mari lipsuri materiale, fiind controlați printr-un regulament sever. Asta include, de exemplu, obligația discriminatorie a reînnoirii contractelor de închiriere odată sau de două ori pe an (în timp ce legea locuinței prevede că valabilitatea contractelor de închiriere este de cinci ani). Acest fapt menține o stare de nesiguranță, teamă, neîncredere, umilință permanentă. De asemenea, atunci când blocurile intră în renovare, chiriașilor nu li se oferă alternative de către primărie, de aceea mulți pleacă din oraș pentru că nu își permit o chirie privată în Baia Mare. Rău-platnicii sau cei care au reclamații împotriva lor, nu se pot întoarce niciodată în aceste blocuri, ei pleacă în momentele ne-reînnoirii contractelor de închiriere sau ale renovării blocurilor, fără decizii de evacuare. Veștile despre renovare încep să circule chiar cu ani înainte de începerea efectivă a lucrărilor, și se întâmplă ca după renovare blocul să fie lăsat vacant ani de zile, astfel încât și acest proces creează și menține nesiguranța chiriașilor care nu știu ce și când li se va întâmpla, când și pentru cât timp vor fi nevoiți să plece din apartamentele lor închiriate de la primărie.

- 7) Proprietarii de apartamente din blocurile cu confort redus (de exemplu pe str. Ghiocelor din cartierul Săsar, sau de pe străzile Jupiter și Neptun din cartierul Gării) nu beneficiază de investiții ale primăriei în lucrări de termoizolare, și mulți nu își mai pot permite încălzirea locuințelor.
- 8) Perpetuarea de mai multe decenii a locuirii în așezările informale Craica, Pirita, Remiza Gară, Ferneziu și Valea Borcutului, ale căror locuitori nu sunt recunoscuți legal, nu au domiciliu de Baia Mare în pofida faptului că stau de mult timp în oraș sau au fost născuți acolo, ei au în cel mai bun caz buletine provizorii fără adresă.
- 9) Chiar dacă legea urbanismului modificată în 2019 prevede înființarea unor comisii județene și locale care să identifice așezările informale din localități precum și soluțiile pentru ele (legalizare sau relocare), până acum s-a înființat o astfel de comisie lângă Consiliul Județean Maramureș (dar care deocamdată nu a început să își exercite atribuțiile), însă nu și la primăria Municipiului Baia Mare.
- 10) Încercările din ultimii ani de relocare a romilor din așezarea informală Craica au fost mari eșecuri, inclusiv mutarea forțată din 2012 în incinta fostei platforme industriale Cuprom, dar și proiectele neimplementate din 2007 și 2013, care ar fi vrut relocarea oamenilor în noi periferii fără infrastructură precum Postfunduș. Planurile actuale de relocare încă nu sunt clare, par a creiona niște măsuri așa-zis temporare, și nu sunt elaborate pe baza consultării oamenilor.
- 11) Multă vreme, așezarea informală Pirita nu a fost deloc recunoscută, abia de câțiva ani s-au atribuit de către primărie niște numere administrative barăcilor din apropierea stației de epurare a orașului. Starea de sănătate fizică și mentală a oamenilor care locuiesc aici este degradată, cele mai multe familii au nevoie de servicii sociale și medicale permanente, care le sunt oferite de o asociație ne-guvernamentală ce se ocupă și de educația copiilor. Locuitorii de aici nu au acces la utilități, se întâmplă foarte des ca copiii mici să decedeze din cauza lipsei încălzirii colibelor.
- 12) Mai multe familii tinere din așezarea informală Pirita își doresc să se mute în blocuri din oraș, dar tuturor le este teamă să ajungă în blocurile de locuințe sociale de pe str. Horea.

În general, oamenii își doresc să plece din Pirita, pentru că acolo nu au utilități și căi de acces amenajate către oraș, dar dacă zona s-ar dezvolta infrastructural, ar fi adecvată pentru construirea unor case care să le permită să își păstreze mijloacele actuale de subzistență.

- 13) Recent, o parte din zona Pirita (vecină cu așezarea informală Pirita) a devenit locația unui Plan Urbanistic Zonal ce prevede realizarea unui ansamblu rezidențial. Autoritățile publice locale încearcă să liniștească locuitorii informali din Pirita că cel puțin timp de doi ani nu vor fi afectați de această dezvoltare, dar ele nu au început încă nici un demers dedicat așezării informale, astfel încât locuitorii nu au nicio siguranță nici cu privire la posibila lor legalizare acolo, dar nici cu privire la oferirea unor locuințe alternative în altă parte a orașului.
- 14) Mai multe familii din așezarea Remiza Gară au ajuns acolo deoarece au fost evacuate din blocul aflat în proprietatea primăriei de pe str. Melodiei în momentul în care acesta a intrat în renovare. Nici celor care aveau înțelegerea că se pot întoarce acolo după încheierea lucrărilor nu li s-a oferit această oportunitate. Blocul respectiv este în administrarea Direcției de Patrimoniu și include apartamente din vechiul fond de stat și locuințe de serviciu. Familiile care locuiesc acum în Remiza Gară nu sunt informate dacă mai pot depune cereri de locuințe sociale sau locuințe din fondul vechi de stat.
- 15) Segregarea rezidențială implică și segregarea școlară a copiilor, copiii romi fiind adunați în câteva școli și în clase separate în cadrul aceluiași școli.
- 16) Neavând domiciliu, copiii din așezările informale nu sunt arondați circumscriptiilor școlare, ei fiind înscriși doar în ultima fază a procedurilor de plasare în școli (sau grădinițe).
- 17) Programele de șansa a doua nu mai funcționează, astfel încât generațiile care nu au finalizat opt clase, nu pot recupera rămânerea lor în urmă și nu pot beneficia de cursuri de formare profesională din acest motiv.
- 18) Serviciile de mediere școlară și sanitară nu sunt funcționale, chiar dacă și strategia primăriei privind incluziunea romilor amintește de existența a peste 3000 de persoane rome în zonele considerate a fi cele mai sărace din oraș (Craica, Cuprom, Pirita, Remiza Gară, str. Horea, str. Grănicerilor, Ferneziu și Firiza) care ar trebui să beneficieze de ele.
- 19) Proiectele de servicii sociale, educaționale și medicale implementate de organizațiile societății civile nu pot suplini obligațiile administrației publice locale sau ale instituțiilor publice care ar trebui să le asigure în permanență tuturor celor care au nevoie de ele. Serviciile de tip tampon de subzistență socială nu schimbă situația oamenilor, doar creează dependență de cei care implementează aceste servicii.
- 20) Organizațiile civice ale romilor ar trebui să facă mai multă politică și să se ocupe mai mult de propuneri de politici și de punerea unei presiuni asupra administrației publice responsabile de elaborarea și implementarea de politici publice cu componentă de combatere a rasismului.
- 21) Media speranței de viață la romi este cu 10-15 ani mai mică decât în rândurile majoritarilor, neavând acces la serviciile medicale, locuind și muncind în condiții care le afectează sănătatea. Romii îmbătrânesc și decedază prematur din cauza greutăților pe care le întâmpină în viață.

- 22) Chiar dacă există strategii și legi care prevăd nevoia asigurării de locuințe și servicii adecvate tuturor persoanelor aparținând unor grupuri vulnerabile sau comunități marginalizate, inclusiv persoanelor de etnie romă, autoritățile administrației publice locale nu sunt monitorizate din acest punct de vedere, iar dacă sunt monitorizate, ele nu sunt sancționate dacă nu își respectă obligațiile în acest sens. Funcționarii de la diverse nivele și din diverse departamente își plasează responsabilitățile de la unii la alții. Astfel, chiar dacă se implementează proiecte pentru romi din fonduri europene, în comunitățile rome nu se vede o îmbunătățire reală a vieții pentru că statul și administrația locală nu au politici publice care să asigure acest lucru.
- 23) Perioada transformărilor economice de după 1990 a generat, în opinia majorității romilor intervievați, o deteriorare considerabilă a relațiilor inter-etnice. Mulți dintre ei relatează că au fost confrunțați cu forme ale rasismului, care în perioada socialismului de stat au fost extrem de rar întâlnite. Această înrăutățire a relațiilor a contribuit semnificativ la marginalizarea socială și economică a romilor.
- 24) Rasismul instituțiilor publice creează locuințe sau zone de locuire pentru romi de slabă calitate, amplasate în medii toxice, stigmatizate și inferiorizate, care pune în pericol sănătatea oamenilor și denigrează demnitatea lor umană.
- 25) Rasismul din mediul de afaceri creează locuri de muncă caracterizate de condiții grele de lucru, care pun în pericol sănătatea oamenilor, și care sunt slab plătite, astfel încât nu asigură venituri din care oamenii să își poată satisface nevoile legate de locuire, alimentație, îngrijire.
- 26) Romii din Baia Mare nu au organizații politice care să le reprezinte, există prea puține organizații neguvernamentale și ele au devenit furnizoare de servicii de subzistență. Nu sunt inițiative activiste în oraș, rome sau ne-rome, care să pună presiune pe primărie și să pună problemele locuirii și muncii romilor și problema rasismului pe agenda publică sau pe agendele politice ale partidelor.
- 27) Unii lideri romi se îndepărtează de comunități, și fac alianțe cu primăria împotriva co-etnicilor lor.
- 28) Sărăcia unor familii rome poate să fie atât de acută și adâncă, încât ele nu își pot procura resursele financiare necesare pentru a pleca la muncă în străinătate. Deci pentru ei, migrația transnațională nu este nici măcar o potențială soluție la sărăcia de acasă.
- 29) Cu toate că, proporțional, nivelurile de migrație pentru muncă în străinătate ale romilor sunt similare cu cele ale majoritarilor din Baia Mare, aceasta a produs mai puține beneficii pentru romi, în special pentru că circumstanțele generale ale vieții acestora sunt mult mai precare.
- 30) Remitențele financiare sunt mult mai puțin semnificative decât în cazul ne-romilor, iar cea mai mare parte este utilizată pentru întreținerea vieții de zi cu zi, completând, în cadrul familiilor, veniturile insuficiente obținute inclusiv de către cei ce lucrează constant la Aramis, Drusal, Italsofa, sau alte firme.
- 31) În continuare există situații în care romii pleacă către destinații și locuri de muncă neclare din străinătate; ajung să lucreze fără contract sau la negru și sunt exploatați de intermediari; munca nu este plătită la timp sau nu este plătită complet, iar muncile prestate pot fi înjositoare sau degradante.

- 32) Migrația transnațională a romilor duce la dezrădăcinare, în timp ce nici nu rezultă într-o îmbunătățire considerabilă a condițiilor de trai de acasă. Acest lucru este valabil mai ales în cazul romilor de la oraș. Romii din sate, având o casă și un teren, au o bază pe care să își îmbunătățească condițiile mai departe din munca în străinătate.
- 33) Migrația temporară în țările occidentale este percepută de romi ca o experiență pozitivă în termeni de muncă, câștiguri, relații cu angajatori și relații cu populația locală. Această percepție dă seama în mod indirect de situația tensionată, de marginalizare și discriminare cu care romii din Baia Mare se întâlnesc uneori în viața lor cotidiană acasă.

(B) Câteva chestiuni generale ce trebuie să fie conștientizate în procesul de elaborare a politicilor publice pentru romi

- 1) Este nevoie de definirea clară a ceea ce înseamnă segregare versus asigurarea unor condiții socio-economice adecvate în care romii își pot trăi viața în comunitățile lor fără să își nege identitatea etno-culturală :
- Segregarea este un proces socio-economic și cultural prin care în mod simultan se întâmplă următoarele :
    - Persoanele de etnie romă sunt împinse și menținute fără voia lor în zone rezidențiale, școli, locuri de muncă, unități sanitare, etc, unde marea majoritate a oamenilor sunt de etnie romă.
    - În aceste zone condițiile de locuire, învățare, muncă, îngrijire sunt de calitate slabă.
    - Aceste zone sunt inferiorizate și stigmatizate, chiar și rasializate din moment ce se vehiculează despre ele că sunt așa cum sunt deoarece sunt populate de romi, fiind exprimarea presupuselor caracteristici culturale sau biologice ale romilor.
  - Dreptul romilor de a-și trăi viața în comunitățile proprii, implică recunoașterea mai multor aspecte, precum :
    - Datorită experiențelor de umilire, exploatare, deposedare, sau discriminare, persoanele rome pot avea o teamă de a trăi printre majoritari, preferând să beneficieze de siguranța comunităților lor, unde nu sunt stigmatizați pentru că sunt romi.
    - Familiile extinse de romi sunt importante în viața indivizilor datorită întraajutorării și protecției reciproce pe care le asigură.
    - Meșteșugurile tradiționale ale romilor care se învățau în comunități, ar fi putut să fie recunoscute și integrate în economia societății majoritare.
    - Dorința de autonomie a romilor nu înseamnă că ei vor să se sustragă din obligațiile lor cetățenești.
    - Condițiile de locuire și de mediu se pot îmbunătăți acolo unde comunitățile rome sunt stabilite de decenii sau sute de ani, aducându-le aproape serviciile necesare vieții.

- Sub masca desegregării, societatea majoritară poate să urmărească împrăștierea persoanelor de etnie romă prin localitate sau chiar și dincolo de ea, distrugând relațiile comunitare și rețelele de înțajutorare. Dacă desegregarea duce la asimilare, atunci ea rezultă în negarea identității rome și neasumarea identității de exemplu la recensăminte.

2) Rasismul împotriva romilor trebuie abordat împreună cu nevoia de a asigura condiții socio-economice care îi capacitează pe romi să poată să facă uz de drepturile social-economice, politice și culturale asigurate prin lege, pentru că :

- Rasismul instituțional îi împinge pe romii cei mai săraci în zone și locuințe unde sunt controlați și stigmatizați, fiind gestionați prin altfel de reguli și norme decât restul populației, fapt care îi precarizează și destabilizează și economic și emoțional, și îi deposedează de demnitatea lor umană.
- Rasismul creează situații aparte de exploatare a romilor la locurile de muncă. Rasismul are rădăcini economice, economia având nevoie de exploatarea muncii rasializate a romilor.
- Rasismul societății majoritare îi inferiorizează și stigmatizează pe romi, astfel încât persoanele de etnie romă își ascund sau neagă identitatea etno-culturală atunci când reușesc să se afirme din punct de vedere socio-economic.
- Rasismul este obstacol în accesul la educație școlară, îngrijire medicală și alte servicii sociale de calitate.
- Rasismul justifică exploatarea și deposedarea romilor.
- Fără prosperitatea economică a romilor, rasismul împotriva lor va continua să existe.

(C) Recomandări punctuale pentru soluționarea unora dintre problemele identificate

- Programele de intervenție în comunitățile rome ar trebui să îmbine măsurile urgente pentru protecția sănătății și vieții oamenilor, cu măsuri pe durată medie (servicii medicale, școlare, calificări profesionale, îmbunătățirea condițiilor de locuire) și cu cele pe termen lung, care să asigure locuințe adecvate și locuri de muncă bine plătite pentru toți.
- Programele de intervenție trebuie să abordeze multitudinea problemelor cu care se confruntă persoanele din comunitățile rome marginalizate, astfel încât măsurile să fie gândite intersecțional dar și adaptate în funcție de genul, vârsta, ocupația, stare de sănătate, statutul de locatar și alte caracteristici ale fiecăreia.
- Principiul locuirea înainte de toate (*housing first*) ar trebui adoptat în cazul tuturor persoanelor fără adăpost și persoanelor care locuiesc în condiții inadecvate, și care se confruntă și cu o serie de alte probleme (medicale, ocupaționale sau de altă natură): conform acestui principiu, în primul rând, și ca o măsură generală, tuturor ar trebui să le fie asigurate locuințe adecvate, urmând ca toate persoanele/famiiliile să beneficieze apoi de servicii de diverse feluri în funcție de nevoile lor și până când este nevoie de ele.

- Măsurile de locuire trebuie identificate în funcție de nevoile oamenilor, fiind adaptate la situațiile lor particulare, de exemplu :
  - În multe cazuri, soluția pentru romii din așezări informale pot fi de relocare în locuințe sociale (acolo unde este nevoie, fiindu-le oferite și servicii de asistență pentru o perioadă de acomodare).
  - În alte cazuri, când mijloacele lor de subzistență nu sunt compatibile cu apartamentele de bloc, soluțiile trebuie căutate în alte direcții, de exemplu :
    - Persoanele/famiile trebuie informate că pe baza prevederilor privind uzucapiunea (prescripția achizitivă) scurtă de 10-20 de ani, ele fiind în posesiunea terenului unde și-au construit o locuință (informală) pe o perioadă mai lungă de 10 ani, pot dobândi proprietatea asupra terenului.
    - În cazul în care se clarifică proprietatea asupra terenului, și acesta poate să treacă legal în posesia locuitorilor din așezarea informală (prin chirie sau concesiune, sau în proprietate), oamenii ar trebui să poată să aleagă opțiunea legalizării locuirii în zonele respective.
- Persoanele care locuiesc în așezările informale trebuie implicate în comisiile de la CJ și CL stabilite pentru identificarea soluțiilor la așezări informale, pentru a fi consultate direct, dar și informate din timp despre planurile primăriei cu privire la aceste zone.
- Planurile de relocare trebuie să evite reproducerea situațiilor curente ale așezărilor informale, care sunt situații de segregare în sensul de lipsă de infrastructură de utilități, drumuri și acces la resursele orașului, precum și stigmatizare și rasializare, dar și nesiguranță și amenințări.
- Este nevoie de evaluarea efectelor separării blocurilor de locuințe sociale de pe str. Horea, Luminișului și Grănicerilor de restul stocului de locuințe publice.
- Dacă se mențin separate, separarea blocurilor de locuințe sociale ar trebui să se facă pentru ca primăria să își respecte obligațiile față de grupurile vulnerabile, persoanele cu dizabilități, romii aparținând comunităților defavorizate și marginalizate, conform legislației sociale și anti-discriminare, evitând să le pună în competiție cu alți solicitanți de locuințe sociale (pe baza legii locuinței). În acest caz, chiriașii blocurilor de locuințe sociale ar trebui să beneficieze de servicii sociale, medicale, educaționale conexe, dar și de protecție față de evacuări (explicite sau mascate), sau de măsuri de prevenire a evacuărilor sau de ne-reînnoire a contractelor de închiriere. Trebuie evitate discursurile și practicile prin care aceste blocuri și chiriașii lor sunt stigmatizați și criminalizați.
- Dacă se mențin separate, blocurile de locuințe sociale ar trebui să funcționeze ca adevărate instrumente ale incluziunii sociale și nu mijloace de control prin care, pe deasupra, se accentuează rasializarea romilor și săracilor, dar și a locuințelor sociale în sine.
- Este nevoie de creșterea stocului de locuințe sociale publice, cu o accesibilitate efectivă după depunerea solicitărilor (cel mult doi ani de la depunerea primei cereri), și distribuirea locuințelor fără discriminare de clasă și/sau etnică.
- Amenzile date de primărie oamenilor care locuiesc în zonele marginalizate ale orașului să poată să fie achitate prin munci în favoarea comunității (pe care oamenii să le poată să

facă și în comunitățile proprii) și ele nicidecum nu ar trebui să fie obstacole în accesarea serviciilor sociale.

- Salariile locale să fie mai mari, să permită angajaților să își îmbunătățească condițiile de locuire, și să facă poziția de salariat mai atractivă.
- Autoritățile locale, împreună cu firmele în care lucrează un număr mare de romi, să susțină stabilizarea angajărilor prin diverse programe.
- Asigurarea pentru toți cei care migrează din România pentru muncă, printre ele persoane rome, a unor contracte transparente, care garantează siguranța la locurile de muncă și salarii adecvate, cu deosebită atenție față de cei care fac munci sezoniere, au poziții de precaritate și nu cunosc limba oficială a statului unde lucrează temporar.
- Este nevoie de diversificarea și recunoașterea legală a resurselor din care oamenii pot să trăiască, printre ele munci sezoniere, meșteșuguri tradiționale, și altele.
- Portretizarea romilor în presă trebuie să evite clișeele generalizatoare, stigmatizarea și rasializarea acestora, astfel încât mass media să contribuie la eliminarea urii și violenței împotriva romilor, și nu la reproducerea acestora.

Autori și autoare:

Vladimir Bardai, Asociația „Young Roma Maramureș”

Claudia Costea, Asociația „Pirita Children”

Neda Deneva, Precwork

Hestia Delibas, Precwork

László Fosztó, ISPMN

Carmen Gheorghe, E-Romnja

Eugen Ghiță, Roma Just

Linda Greta Zsiga, Asociația Comunitară a Romilor de pe Coastei

Sorin Gog, Precwork

Valer Hoca, Biroul Județean pentru Romi – Instituției Prefectului Județul Cluj

Norbert Iuonaș, Asociația Uniunea Civică a Tinerilor Romi din România

Manuel Mireanu, Precwork

Raluca Perneș, Precwork

Augustin Răducanu, avocat membru al Baroului Dâmbovița

Loredana Rozalia Mihaly, Inspector-Expert pentru romi în cadrul Direcției de Asistență Socială Baia Mare

Gabriel Troc, Precwork

Enikő Vincze, Precwork

George Iulian Zamfir, Precwork